

บทที่ 3

การสละมรดก

การเสียชีวิตในมรดกนอกจากเพราะถูกกำจัดมิให้รับมรดกและการตัดมิให้รับมรดกแล้วทายาทยังอาจเสียชีวิตในมรดก เพราะการกระทำของทายาทเอง อาจจะเป็นทายาทโดยธรรมหรือทายาทผู้รับพินัยกรรม ได้ทำการสละมรดก

ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 1599 วรรคสอง บัญญัติว่า “ทายาทอาจเสียไปซึ่งสิทธิในมรดกได้แต่โดยบทบัญญัติแห่งประมวลกฎหมายนี้หรือกฎหมายอื่น”

กรณีของการสละมรดก เป็นกรณีหนึ่งที่ทำให้ทายาทเสียไปซึ่งสิทธิในการรับมรดก แต่เป็นการเสียไปโดยการแสดงเจตนาของทายาทเอง ซึ่งจะเห็นได้ว่าแตกต่างกับเรื่องการเสียไปซึ่งสิทธิในการรับมรดกในกรณีของการถูกกำจัดหรือตัดมิให้รับมรดก การถูกกำจัดมิให้รับมรดกเป็นการที่ทายาทเสียชีวิตในมรดกไปโดยผลของกฎหมาย โดยกฎหมายเห็นว่าการที่ทายาทได้กระทำไปดั่งที่บัญญัติไว้ในมาตรา 1605, มาตรา 1606 นั้น เป็นการไม่สมควรที่จะให้รับมรดก ทั้งนี้โดยไม่ต้องอาศัยเจตนาของเจ้ามรดกหรือทายาทอย่างใดเลย ส่วนการตัดมิให้รับมรดกเป็นการกระทำของเจ้ามรดกโดยเฉพาะ

หลักเกณฑ์ของการสละมรดก

การสละมรดก จะกระทำได้อต่อเมื่อเจ้ามรดกถึงแก่ความตายแล้ว จะสละสิทธิอันหากจะมีในภายหน้าในการสืบมรดกผู้ที่ยังมีชีวิตอยู่ไม่ได้

หลักเกณฑ์ข้อนี้มีบัญญัติอยู่ในประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 1619 ที่บัญญัติว่า “ผู้ใดจะสละหรือจำหน่ายจ่ายโอนโดยประการใด ซึ่งสิทธิอันหากจะมีในภายหน้าในการสืบมรดกผู้ที่ยังมีชีวิตอยู่นั้นไม่ได้”

จากที่เคยได้กล่าวมาแล้วว่า เมื่อเจ้ามรดกถึงแก่ความตาย มรดกก็ย่อมตกทอดไปยังทายาทโดยทันที ตามผลของกฎหมาย (มาตรา 1599 วรรคแรก)

ฉะนั้น ในการสละมรดกซึ่งจะกระทำได้เมื่อเจ้ามรดกถึงแก่ความตายแล้ว จึงเป็นการสละเมื่อมรดกตกทอดไปยังทายาทผู้นั้นโดยผลของกฎหมายแล้ว อาจมีข้อโต้แย้งขึ้นว่าทรัพย์สินเหล่านั้น ไม่ควรจะกลับไปเข้ากองมรดกของผู้ตายอีก เพราะได้ตกทอดไปเป็นสิทธิแก่ทายาทแล้ว

เพื่อขจัดปัญหาข้อนี้ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 1615 วรรคแรก จึงบัญญัติไว้ว่า “การที่ทายาทสละมรดกนั้นมีผลย้อนหลังไปถึงเวลาที่เจ้ามรดกตาย” ข้อโต้แย้งดังกล่าวข้างต้นนี้ จึงเกิดขึ้นไม่ได้เพราะเมื่อมีผลตั้งแต่เวลาเจ้ามรดกตาย ก็ย่อมถือได้ว่าทรัพย์มรดกที่สละยังมีได้ตกทอดไปยังทายาท และเมื่อสละแล้วทรัพย์มรดกที่สละนั้นย่อมตกไปยังทายาทอื่นโดยผลของกฎหมายต่อไป

ตัวอย่าง นาย ก. เจ้ามรดกมีบุตรชอบด้วยกฎหมาย 2 คน คือ นายหนึ่ง และ นายสอง นายหนึ่งมีบุตรที่ชอบด้วยกฎหมายหนึ่งคนชื่อ ค.ช. เอก และไม่มีทายาทอื่นอีก หลังจากที่นาย ก. ตายแล้ว นายหนึ่งบุตรชายคนแรกของนาย ก. ก็ถึงแก่ความตาย ต่อมา นายสอง บุตรคนที่สองก็สละมรดก เมื่อการสละมรดกมีผลย้อนหลังไปถึงเวลาที่เจ้ามรดกตาย ทรัพย์มรดก ที่นายสองสละนั้น ย่อมตกทอดไปยังนายหนึ่งบุตรคนแรกทันทีที่เจ้ามรดกตาย โดยผลของกฎหมาย ฉะนั้น เมื่อต่อมานายหนึ่งตาย ทรัพย์มรดกนั้นย่อมตกทอดไปยังทายาทของนายหนึ่ง คือบุตรที่ชอบด้วยกฎหมายของนายหนึ่งที่ชื่อ ค.ช. เอก

การสละสิทธิอันหากจะมีในภายหน้าในการสืบมรดกผู้ที่ยังมีชีวิตอยู่ ไม่ว่าจะโดยการแสดงเจตนาชัดแจ้งเป็นหนังสือมอบไว้แก่พนักงานเจ้าหน้าที่ หรือทำเป็นสัญญาประนีประนอมยอมความ (มาตรา 1612) ก็ตาม การสละเช่นนั้นย่อมเสียไป ไม่มีผลในกฎหมายเสมือนหนึ่งไม่มีการสละกันเลย

คำพิพากษาฎีกาที่ 909/2492 ผู้ที่ได้ทรัพย์มรดกตามพินัยกรรมได้ตกลงทำสัญญาแบ่งทรัพย์ตามพินัยกรรมเสียใหม่ แต่เป็นเวลาก่อนที่ผู้ทำพินัยกรรมตายนั้น ถือว่าสัญญานั้นไม่มีผลเพราะขัดต่อมาตรา 1619

คำพิพากษาฎีกาที่ 466/2505 การสละมรดกก่อนเจ้ามรดกตายขัดต่อมาตรา 1619 การสละมรดกของโจทก์ตามสัญญาประนีประนอมยอมความ ซึ่งทำก่อนเจ้ามรดกตาย ย่อมเสียไป ไม่มีทางแสดงเจตนาให้สัญญานี้กลับมีผลขึ้นอีก ถ้าหากภายหลังที่เจ้ามรดกตายแล้ว โจทก์ยังมีความตั้งใจสละมรดกอยู่เช่นเดิม ก็ต้องแสดงเจตนาใหม่ให้ถูกต้องตาม วิธีการในมาตรา 1612 อีกชั้นหนึ่งจึงจะผูกพันโจทก์

คำพิพากษาฎีกาที่ 1452/2508 หนังสือทำขึ้นก่อนเจ้ามรดกตายมีข้อความว่า “แต่ต่อไปนางนวนจะไม่เกี่ยวข้องกับสมบัติแม่อีก” ไม่ใช่หนังสือสละมรดก ทั้งจะถือว่าเป็นการสละมรดกในภายหน้าก็ไม่ได้ต้องห้ามตามมาตรา 1619

คำพิพากษาฎีกาที่ 2167/2518 ผู้ร้องกับ ป. ทำสัญญากันไว้ก่อน ป. ตายว่าผู้ร้อง ไม่ขอเกี่ยวข้องกับทรัพย์สินของ ป. สละสิทธิทุกอย่างที่มีสิทธิจะพึงได้ ดังนี้ มิใช่เป็นการสละมรดก ซึ่งจะทำให้ได้ต่อเมื่อเจ้ามรดกตายแล้ว

คำพิพากษาฎีกาที่ 241/2522 บุตรบุญธรรมมีฐานะเป็นทายาทอย่างบุตรชอบด้วยกฎหมายบุตรบุญธรรมทำสัญญาประนีประนอมยอมความมอบทรัพย์สินของเจ้ามรดก ให้แก่น้องเจ้ามรดกกับภริยาก่อนเจ้ามรดกตายเป็นการต้องห้ามตาม มาตรา 1619 ไม่มีผลบังคับ

คำพิพากษาฎีกาที่ 464/2522 การตกลงแลกเปลี่ยนที่พิพาทที่เป็นทรัพย์สินมรดกตามพินัยกรรมที่บิดาซึ่งยังมีชีวิตอยู่ยกให้ นั้น ข้อตกลงดังกล่าวไม่มีผลเป็นการแลกเปลี่ยน เพราะเป็นการจำหน่ายจ่ายโอนมรดกก่อนเจ้ามรดกตายขัดต่อประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 1619

คำพิพากษาฎีกาที่ 590/2540 ตามบันทึกถ้อยคำที่ จ. ให้ไว้ต่อเจ้าพนักงานที่ดิน มีใจความสำคัญว่า ที่ดินพิพาทมีชื่อ ฉ. เจ้ามรดกเป็นผู้ถือกรรมสิทธิ์ วันนี้ทายาทของ ฉ. คือจำเลยได้มายื่นเรื่องราวขอรับมรดกที่ดินแปลงนี้ของ ฉ. จ.เป็นทายาทของ ฉ. ไม่ประสงค์จะขอรับมรดกที่ดินแปลงนี้ และยินยอมให้จำเลยเป็นผู้ขอรับมรดกแต่เพียงผู้เดียว ดังนี้ไม่ใช้การสละมรดกตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 1612 เพราะการสละมรดกต้องเป็นการสละส่วนของตนโดยไม่เจาะจงว่าจะให้แก่ทายาทคนใด แต่บันทึกดังกล่าวมีลักษณะเป็นการประนีประนอมยอมความ มีผลบังคับได้ตามมาตรา 850, 852 และ 1750 โจทก์ซึ่งเป็นทายาทของ จ. จึงไม่มีสิทธิฟ้องแบ่งที่ดินพิพาทจากจำเลย

ผู้มีสิทธิสละมรดก

ในการสละมรดก ผู้มีสิทธิสละมรดกได้แก่ ทายาท คือ ทายาทโดยธรรม และ ทายาทผู้รับพินัยกรรมเท่านั้น ผู้อื่นนอกจากนี้จะสละมรดกไม่ได้

ดังนั้น วัดในฐานะผู้รับพินัยกรรมย่อมสละมรดกไม่ได้ และถ้ามรดกตามพินัยกรรมเป็นที่ดิน เมื่อเจ้ามรดกตาย ที่ดินตามพินัยกรรมย่อมตกเป็นของวัดทันทีโดยผลแห่งกฎหมายและเป็นที่ธรณีสงฆ์ตามพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. 2505 มาตรา 33 กรณีจึงตกอยู่ในบังคับแห่งมาตรา 34 แห่งพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ กล่าวคือ จะโอนกรรมสิทธิ์ได้ก็แต่โดยพระราชบัญญัติ แม้การสละมรดกจะมีใช่เป็นการโอนกรรมสิทธิ์ให้แก่ผู้หนึ่งผู้ใดโดยเฉพาะ แต่เป็นการทำให้สิ้นไปซึ่งกรรมสิทธิ์ในที่ธรณีสงฆ์ ทั้งผู้อื่นก็ไม่มีทางจะรับโอนกรรมสิทธิ์ไปได้จึงเห็นว่าวัดจะสละมรดกในฐานะผู้รับพินัยกรรมไม่ได้ ถ้าทรัพย์มรดกตามพินัยกรรมเป็นที่ดิน แต่ถ้าทรัพย์มรดกตามพินัยกรรมไม่ใช่ที่ดิน เช่น เป็นสังหาริมทรัพย์ วัดย่อมสละมรดกได้ในฐานะผู้รับพินัยกรรม

ในกรณีที่ทายาทเป็นผู้เยาว์ บุคคลวิกลจริตหรือบุคคลผู้ไม่สามารถจะจัดทำกรงานของตนเองได้ตามความหมายแห่งมาตรา 32 จะทำการสละมรดกไม่ได้ ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 1611 บัญญัติว่า “ทายาทซึ่งเป็นผู้เยาว์ บุคคลวิกลจริตหรือบุคคล

ผู้ไม่สามารถจะจัดทำทำงานของตนเองได้ตามความหมายแห่งมาตรา 32 แห่งประมวลกฎหมายนี้จะทำการดังต่อไปนี้ไม่ได้ เว้นแต่จะได้รับความยินยอมของบิดามารดา ผู้ปกครอง ผู้อนุบาล หรือผู้พิทักษ์แล้วแต่กรณี และได้รับอนุมัติจากศาลแล้ว คือ (1) สละมรดก.....” จากมาตรา 1611 จะเห็นได้ว่าผู้เยาว์ บุคคลวิกลจริตหรือบุคคลผู้ไม่สามารถจะจัดทำทำงานของตนเองได้ ตามความหมายแห่งมาตรา 32 จะทำการสละมรดกโดยลำพังไม่ได้ เว้นแต่จะได้รับความยินยอมของบิดามารดา ผู้ปกครอง ผู้อนุบาล หรือผู้พิทักษ์ แล้วแต่กรณีและได้รับอนุมัติจากศาลแล้ว

การที่กฎหมายบัญญัติไว้เช่นนี้ เพื่อเป็นการคุ้มครองผู้หย่อนความสามารถ เพราะบุคคลเช่นนี้อาจตัดสินใจในทางที่เสียหายแก่ตนเอง จึงคุ้มครองให้ต้องได้รับความยินยอมของบิดา มารดา ผู้ปกครอง ผู้อนุบาล หรือผู้พิทักษ์ก่อน อีกทั้งต้องได้รับอนุมัติจากศาลด้วยการสละมรดกสำหรับผู้เยาว์ การสละมรดกไม่ใช่กรณีที่ผู้เยาว์จะมีความสามารถทำได้เองผู้เยาว์จะทำนิติกรรมใด ๆ ต้องได้รับความยินยอมของผู้แทนโดยชอบธรรมก่อน มิฉะนั้นเป็นโมฆียะแต่สำหรับการสละมรดก ตามมาตรา 1611 ได้บัญญัติไว้เป็นพิเศษไม่เฉพาะแต่ต้องรับความยินยอมของบิดา มารดา หรือผู้ปกครองเท่านั้น หากยังต้องได้รับอนุมัติจากศาลด้วย ถ้าหากผู้เยาว์ทำการสละมรดกโดยไม่ได้รับความยินยอมและรับอนุมัติจากศาล การสละมรดกนั้นย่อมไม่มีผลประการใดเลย ไม่ใช่เป็นโมฆียะ

บุคคลวิกลจริตตามมาตรา 1611 หมายถึงบุคคลวิกลจริตโดยทั่วไป ทั้งที่ศาลยังไม่ได้สั่งให้เป็นคนไร้ความสามารถ และสั่งให้เป็นคนไร้ความสามารถแล้ว ตามธรรมดาการใดอันบุคคลวิกลจริตซึ่งศาลยังไม่ได้สั่งให้เป็นคนไร้ความสามารถได้ทำลงการนั้นจะเป็นโมฆียะต่อเมื่อพิสูจน์ได้ว่าได้ทำลงในเวลาจิตวิกล และคู่กรณีอีกฝ่ายหนึ่งได้รู้แล้วด้วยว่า ผู้ทำเป็นคนวิกลจริต ตามมาตรา 30 แต่สำหรับการสละมรดก มาตรา 1611 บัญญัติไว้เฉพาะว่าต้องได้รับความยินยอมของผู้อนุบาลและรับอนุมัติจากศาล ฉะนั้น ถ้าจะสละมรดกจำเป็นจะต้องจัดให้อยู่ในความอนุบาลตามมาตรา 28 เสียก่อน แล้วจึงดำเนินการตามมาตรา 1611 ต่อไป แต่ทั้งนี้ น่าจะหมายถึงการสละมรดกในเวลาจิตวิกล

เท่านั้น ถ้าสละมรดกในเวลาจรตปคติ น่าจะทำได้โดยไม่ต้องรับความยินยอมจากใคร เพราะในกรณีเช่นนี้ บุคคลผู้นั้นย่อมมีความสามารถเช่นบุคคลธรรมดาอยู่แล้ว

ส่วนบุคคลวิกลจริตที่ศาลสั่งให้เป็นคนไร้ความสามารถแล้ว การใดที่คนไร้ความสามารถทำลงย่อมเป็นโมฆียะ ตามมาตรา 29 การสละมรดกก็เช่นเดียวกับผู้เยาว์ คือ กฎหมายบัญญัติไว้เป็นพิเศษว่าต้องได้รับความยินยอมของผู้อนุบาลและต้องได้รับอนุมัติจากศาล ฉะนั้น ถ้าคนไร้ความสามารถสละมรดกโดยไม่ได้รับความยินยอมจากผู้อนุบาล และไม่ได้รับอนุมัติจากศาล ก็ย่อมไม่มีผลประการใด

บุคคลผู้ไม่สามารถจะจัดทำกรงานของตนเองได้ตามความหมายแห่งมาตรา 32 น่าจะหมายถึงบุคคลผู้ไม่สามารถจะจัดทำกรงานของตนเองได้ หรือจัดกิจการไปในทางที่อาจจะเสื่อมเสียแก่ทรัพย์สินของตนเองหรือครอบครัว เพราะกายพิการหรือจิตฟั่นเฟือน ไม่สมประกอบ หรือเพราะความประพฤตีสุรุ่ยสุร่ายเสเพลเป็นอาฉิม หรือเพราะเป็นคนติดสุรายาเมา หรือมีเหตุอื่นใดทำนองเดียวกันนั้น โดยทั่ว ๆ ไปไม่เฉพาะแต่ที่ศาลสั่งให้เป็นคนเสมือนไร้ความสามารถแล้วเท่านั้น เพราะตัวบทไม่ได้ใช้คำว่า “คนเสมือนไร้ความสามารถ” ข้อนี้ก็เช่นเดียวกับบุคคลวิกลจริตดังกล่าวข้างต้น เพราะเมื่อมาตรา 1611 ต้องการให้ได้รับความยินยอมของผู้พิทักษ์ และรับอนุมัติจากศาลในการสละมรดก ถ้าบุคคลนั้นศาลยังไม่ได้สั่งให้เป็นคนเสมือนไร้ความสามารถก็ต้องดำเนินการให้ศาลสั่งให้เป็นคนเสมือนไร้ความสามารถ และให้อยู่ในความพิทักษ์ตามมาตรา 32 เสียก่อน แล้วจึงดำเนินการตามมาตรา 1611 ต่อไป ส่วนผู้ที่ศาลสั่งให้เป็นคนเสมือนไร้ความสามารถแล้ว การสละมรดกจำต้องได้รับความยินยอมของผู้พิทักษ์และรับอนุมัติจากศาล มิฉะนั้นย่อมไม่มีผลประการใด

คำพิพากษาฎีกาที่ 480/2489 ที่ดินมรดกตกได้แก่มารดาและบุตร เมื่อเจ้ามรดกตายแล้วก็เก็บค่าเช่าแบ่งกัน ต่อมา ประมาณ 4 ปี มารดาโอนขายที่มรดกในนามของตนเองแทนเด็กไปโดยลำพัง ดังนี้ อัยการเป็นโจทก์ฟ้องแทนเด็กขอให้เพิกถอนสัญญาซื้อขายได้

คำพิพากษาฎีกาที่ 619/2508 การที่มารดาจะสละมรดกแทนผู้เยาว์ได้จะต้องได้รับอนุมัติจากศาลก่อน

วิธีการสละมรดก

ทายาทที่จะสละมรดกได้ต้องเป็นผู้มีสิทธิได้รับมรดกแล้ว การสละมรดกต้องเป็นการสละมรดกส่วนของตนทั้งหมดและไม่มีเจตนาให้มรดกส่วนนั้นตกแก่ทายาทอื่นคนใดคนหนึ่ง โดยเฉพาะตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 1612 ที่บัญญัติว่า “การสละมรดกนั้น ต้องแสดงเจตนาชัดแจ้งเป็นหนังสือมอบไว้แก่พนักงานเจ้าหน้าที่ หรือทำเป็นสัญญาประนีประนอมยอมความ”

และ ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 1613 บัญญัติว่า “การสละมรดกนั้น จะทำแต่เพียงบางส่วน หรือทำโดยมีเงื่อนไข หรือเงื่อนไขไม่ได้

การสละมรดกนั้น จะถอนเสียมิได้”

จากบทบัญญัติดังกล่าว การสละมรดกจึงมีได้ 2 วิธี คือ

1. ทำเป็นหนังสือมอบไว้แก่พนักงานเจ้าหน้าที่ หนังสือนั้นต้องมีข้อความแสดงเจตนาชัดแจ้งว่าสละมรดกเป็นไปตามแบบและวิธีการสละมรดกกำหนดไว้ในกฎกระทรวงมหาดไทยและพนักงานเจ้าหน้าที่ได้แก่นายอำเภอ

คำพิพากษาฎีกาที่ 448/2493 การให้กรรมสิทธิ์ที่ดินจะให้แก่กันโดยปากเปล่าไม่มีผลและไม่ใช่เป็นการสละมรดกตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 1612 เพราะเป็นแต่พูดด้วยปากเท่านั้น

คำพิพากษาฎีกาที่ 619/2508 การสละมรดกจะต้องแสดงเจตนาชัดแจ้งเป็นหนังสือมอบไว้แก่พนักงานเจ้าหน้าที่หรือทำเป็นสัญญาประนีประนอมยอมความ การที่มารดาจะสละมรดกแทนผู้เยาว์ได้จะต้องได้รับอนุญาตจากศาลก่อน

2. **ทำเป็นสัญญาประนีประนอมยอมความ** คือ การทำสัญญาระงับข้อพิพาทที่มีอยู่หรือจะมีขึ้นให้เสร็จไปด้วยการผ่อนผันให้แก่กัน และการทำสัญญาประนีประนอมยอมความไม่มีแบบตกลงด้วยวาจาก็สมบูรณ์ แต่ถ้ามีปัญหาจะฟ้องร้องกันต้องมีหลักฐานเป็นหนังสืออย่างใดอย่างหนึ่งลงลายมือชื่อฝ่ายที่ต้องรับผิดชอบหรือลายมือชื่อตัวแทนฝ่ายนั้นเป็นสำคัญ ถ้าไม่มีหลักฐานตามที่กล่าวมา จะฟ้องร้องกันหาได้ไม่ตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 850 ประกอบกับมาตรา 851 และการทำสัญญาประนีประนอมยอมความต้องมีข้อตกลงของทั้งสองฝ่าย ถ้าเป็นการแสดงเจตนาฝ่ายเดียวไม่ถือว่าเป็นสัญญาไม่มีผลบังคับตามกฎหมาย

คำพิพากษาฎีกาที่ 1610/2518 โจทก์กับจำเลยถูก ต. ฟ้องขอแบ่งมรดกและโจทก์ทำหนังสือมอบให้จำเลยไว้มีใจความว่า โจทก์ขอสละสิทธิรับมรดก เพราะโจทก์ไม่ต้องการไปศาล เพราะสุขภาพไม่ดี และไม่มีเงินทองในการสู้คดี ให้จำเลยออกเงินและสู้คดีไปโดยลำพัง ดังนี้ ไม่มีผลเป็นการสละมรดกตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์มาตรา 1612 เพราะโจทก์มิได้มอบหนังสือนั้นไว้แก่พนักงานเจ้าหน้าที่และหนังสือนี้เป็นหนังสือที่โจทก์แสดงเจตนาเพียงฝ่ายเดียว ไม่เข้าลักษณะเป็นสัญญาประนีประนอมยอมความ การสละมรดกของโจทก์ไม่มีผลบังคับตามกฎหมาย

คำพิพากษาฎีกาที่ 168/2538 จำเลยที่ 1 นำหนังสือมอบอำนาจของจำเลยที่ 2 ที่มอบให้จำเลยที่ 1 เป็นผู้มียอำนาจให้ถ้อยคำมาแสดงต่อเจ้าพนักงานที่ดินว่า จำเลยที่ 2 ไม่ขอรับมรดกที่ดินแปลงนี้ เจ้าพนักงานที่ดินจึงบันทึกถ้อยคำดังกล่าวไว้ และจดทะเบียนลงในโฉนดที่ดินให้จำเลยที่ 1 เป็นผู้มียกรรมสิทธิ์ในที่ดินแปลงนี้ กรณีจึงถือได้ว่าตามคำขอจดทะเบียนโอนมรดกที่ดินเฉพาะส่วนและบันทึกถ้อยคำดังกล่าวนี้จำเลยที่ 2 ได้สละมรดกรายนี้แล้วตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 1612

คำพิพากษาฎีกาที่ 1250/2538 การสละมรดกจะต้องแสดงเจตนาชัดเจนเป็นหนังสือมอบไว้แก่พนักงานเจ้าหน้าที่หรือทำเป็นสัญญาประนีประนอมยอมความตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 1612 โดยกฎกระทรวงกับ พ.ร.บ. ระเบียบบริหารราชการแผ่นดิน พ.ศ. 2495 มาตรา 40 กำหนดอำนาจหน้าที่เจ้าพนักงานผู้มีอำนาจในกรณีแรกได้แก่ ผู้อำนวยการเขตถ้าทำในกรุงเทพมหานครหรือนายอำเภอถ้าทำในต่างจังหวัด ฉะนั้นการที่โจทก์กับ ศ. ทำหนังสือสละมรดกให้ไว้แก่เจ้าพนักงานที่ดินจึงมิใช่หนังสือสละมรดกตาม ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 1612

คำพิพากษาฎีกาที่ 1846/2538 การสละมรดก ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 1612 ต้องทำเป็นหนังสือมอบไว้แก่พนักงานเจ้าหน้าที่คือนายอำเภอตามกฎหมายภาคไทย พ.ศ. 2481 และ พ.ร.บ. ระเบียบบริหารราชการแผ่นดินฯ หรือทำเป็นสัญญาประนีประนอมยอมความตามมาตรา 850 ดังนั้น แม้เจ้าพนักงานที่ดินมิใช่พนักงานเจ้าหน้าที่ที่มีอำนาจดังกล่าว แต่เมื่อข้อความในเอกสารเป็นการประนีประนอมยอมความโดยโจทก์ผู้รับผิดชอบในฐานะผู้สละมรดกและจำเลยในฐานะผู้รับมรดกได้ลงชื่อไว้จึงเป็นการสละมรดกโดยชอบ

คำพิพากษาฎีกาที่ 2985/2538 แม้ข้อตกลงที่โจทก์ตกลงยินยอมให้จำเลยเป็นผู้รับมรดกที่ดินมิใช่การสละมรดกเพราะไม่ได้แสดงเจตนาเป็นหนังสือมอบให้ต่อพนักงานเจ้าหน้าที่หรือทำเป็นสัญญาประนีประนอมยอมความตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 1612 แต่เมื่อโจทก์ได้แสดงความประสงค์ตามบันทึกถ้อยคำที่ทำขึ้นเมื่อจำเลยไปขอโอนมรดกโดยให้จำเลยเป็นเจ้าของที่ดินเพียงผู้เดียวถือว่าโจทก์สละสิทธิครอบครองให้แก่จำเลยและจำเลยตกลงรับเอาแล้วโจทก์จึงไม่มีสิทธิขอแบ่งที่ดินนั้นอีก

การสละมรดกไม่ว่าจะทำเป็นหนังสือมอบไว้แก่พนักงานเจ้าหน้าที่หรือโดยทำเป็นสัญญาประนีประนอมยอมความก็ตาม อาจสละมรดกโดยเสน่หาหรือโดยมีค่าตอบแทนก็ได้ตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 1614 การสละมรดกโดยเสน่หาไม่มีปัญหาอะไร แต่การสละมรดกโดยมีค่าตอบแทนอาจจะใกล้เคียงกับสัญญาแบ่งปันทรัพย์มรดก ซึ่งมีบัญญัติไว้ใน ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 1750 บัญญัติ

ว่า “การแบ่งปันทรัพย์สินมรดกนั้น อาจทำได้โดยทายาทต่างเข้าครอบครองทรัพย์สินเป็น ส่วนสัดหรือโดยการขายทรัพย์สินมรดกแล้วเอาเงินที่ขายได้มาแบ่งปันกันระหว่างทายาท

ถ้าการแบ่งปันมิได้เป็นไปตามวรรคก่อน แต่ได้ทำโดยสัญญาจะฟ้องร้องให้ บังคับคดีหาได้ไม่ เว้นแต่จะมีหลักฐานเป็นหนังสืออย่างหนึ่งอย่างใด ลงลายมือชื่อฝ่ายที่ ต้องรับผิดชอบหรือตัวแทนของฝ่ายนั้นเป็นสำคัญ ในกรณีเช่นนี้ให้นำมาตรา 850, 852 แห่ง ประมวลกฎหมายนี้ว่าด้วยประนีประนอมยอมความมาใช้บังคับโดยอนุโลม” ซึ่งข้อที่ แตกต่างกันระหว่างการสละมรดกมีค่าตอบแทนกับการแบ่งปันทรัพย์สินมรดกคือ ถ้าเป็น การสละมรดกมีค่าตอบแทน ค่าตอบแทนนั้นต้องไม่เกี่ยวกับทรัพย์สินมรดก ผู้สละได้ทรัพย์สิน มาจากการสละมรดก ต้องไม่ใช่ทรัพย์สินจากกองมรดก ถ้าเอาทรัพย์สินมาจากกอง มรดกอาจเป็นสัญญาแบ่งปันทรัพย์สินมรดกตามมาตรา 1750 ได้ เช่น นายดำกับนายเดช ซึ่งเป็นทายาทด้วยกันตกลงว่า นายดำจะเอาที่ดินแปลงนั้น และไม่ขอเกี่ยวข้องกับที่ดิน แปลงอื่น ส่วนนายเดชเอาที่ดินแปลงอื่น ๆ นั้น และแปลงที่ดินที่นายเดชไม่ขอเกี่ยวข้องกับ ข้อตกลงนี้ไม่ใช่การสละมรดกเป็นการแบ่งปันทรัพย์สินมรดกตามประมวลกฎหมายแพ่ง และพาณิชย์ มาตรา 1750 แต่ถ้านายดำไม่เอาทรัพย์สินมรดกเลย โดยนายเดชให้เงินส่วนตัว แก่นายดำ 1 ล้านบาท เป็นการตอบแทน ดังนี้ เป็นการสละมรดกโดยมีค่าตอบแทน

การสละมรดกนอกจากจะต้องทำตามที่กฎหมายบัญญัติไว้ใน ประมวลกฎหมาย แพ่งและพาณิชย์มาตรา 1612 คือต้องทำเป็นหนังสือมอบไว้แก่พนักงานเจ้าหน้าที่หรือ ทำเป็นสัญญาประนีประนอมยอมความแล้ว การสละมรดกจะทำแต่เพียงบางส่วน หรือ ทำโดยมีเงื่อนไขหรือเงื่อนไขไม่ได้ตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 1613 วรรคแรก บัญญัติว่า “การสละมรดกนั้น จะทำแต่เพียงบางส่วน หรือทำโดยมีเงื่อนไข หรือเงื่อนไขไม่ได้” หมายความว่า การสละมรดกทายาทผู้สละต้องไม่เอาเลย จะเอา ส่วนนั้นไม่เอาส่วนนี้ไม่ใช่การสละมรดก หรือขอสละมรดกโดยยกส่วนที่สละให้กับน้อง คนที่สองแต่ผู้เดียว อย่างนี้ไม่ใช่การสละมรดก เพราะการสละมรดกหมายถึงทายาท ผู้สละนั้นไม่เอาเลย และมรดกจะตกแก่ทายาทโดยธรรมคนใดก็เป็นโดยผลของกฎหมาย ต่อไป แต่ถ้าจะเอาส่วนที่ตนไปให้คนนั้นคนนี้จะสมบูรณ์หรือไม่ก็ไปดูกฎหมายเรื่องการ

ยกให้ การสละมรดกจะสละโดยมีเงื่อนไขไม่ได้เช่น พืชอสังหาริมทรัพย์ของบิดาจะมีผลการสละต่อเมื่อน้องชายจบนิติศาสตร์บัณฑิตจากมหาวิทยาลัยรามคำแหง การสละแบบนี้ใช้ไม่ได้ เพราะเป็นการสละมรดกที่มีเงื่อนไข หรือการสละมรดกจะสละโดยมีเงื่อนไขไม่ได้ เช่น พืชอสังหาริมทรัพย์ของบิดา จะมีผลการสละต่อเมื่อน้องชายอายุ 30 ปีก่อน การสละแบบนี้ใช้ไม่ได้เช่นกัน เพราะเป็นการสละมรดกที่มีเงื่อนไข การสละมรดกบางส่วน การสละมรดกโดยมีเงื่อนไขหรือเงื่อนไข ถ้าทายาทได้ทำการสละไปเช่นนั้น เท่ากับทายาทผู้นั้นไม่ได้สละมรดกนั่นเองและในประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 1613 วรรคสอง บัญญัติว่า “การสละมรดกนั้น จะถอนเสียมิได้” หมายความว่า การสละมรดกแล้วจะถอนไม่ได้ ซึ่งเป็นบทบัญญัติที่ถูกต้อง เพราะถ้าสละมรดกแล้วถอนคืนการสละมรดกได้ สังคมคงหลุมหลุมวุ่นวาย เพราะเดี๋ยวสละเดี๋ยวถอนคืนการสละมรดก ดังนั้นกฎหมายจึงบัญญัติว่าการสละมรดกจะถอนเสียมิได้ แต่ถ้าการสละมรดกอาจตกเป็นโมฆะหรือโมฆียะก็ได้ เพราะการสละมรดกเป็นนิติกรรมอย่างหนึ่ง ถ้าผู้สละมรดกสละมรดกเพราะสำคัญผิดในสิ่งซึ่งเป็นสาระสำคัญของนิติกรรม การทำนิติกรรมการสละมรดกตกเป็นโมฆะตามมาตรา 156 แต่ถ้าการสละมรดกทำไปเพราะกลฉ้อฉลหรือเพราะถูกข่มขู่ นิติกรรมนั้นตกเป็นโมฆียะตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 159 และมาตรา 164 การสละมรดกนั้นอาจถูกบอกล้างได้ ไม่ใช่เป็นเรื่องการถอนการสละมรดก แต่เป็นเรื่องการบอกล้างนิติกรรมที่เป็นโมฆียะ เช่น สละมรดกเพราะถูกข่มขู่ ถ้าไม่ลงชื่อในสัญญาประนีประนอมยอมความสละมรดกจะฆ่าให้ตาย ทายาทผู้ถูกข่มขู่จึงเซ็นสัญญาให้ทายาทผู้นั้น เมื่อหลุดพ้นไปแล้ว มาบอกล้างการทำนิติกรรม การสละมรดกที่เป็นโมฆียะได้

คำพิพากษาฎีกาที่ 3092/2536 ขณะทำบันทึกการสละมรดกนั้นมรดกมีแต่ที่ดินกับบ้านพิพาทซึ่งเป็นส่วนควบของที่ดินเท่านั้น ฉะนั้นแม้บันทึกการสละมรดกจะไม่มีข้อความระบุดังบ้านพิพาทก็ต้องถือว่าบรรดาทายาทผู้ให้ถ้อยคำทุกคนมีเจตนาสละบ้านซึ่งเป็นส่วนควบของที่ดินด้วย การสละมรดกจึงมีผลใช้บังคับได้ มิใช่เป็นการสละมรดกเพียงบางส่วน

คำพิพากษาฎีกาที่ 3557/2536 เจ้ามรดกทำพินัยกรรมยกทรัพย์มรดกให้แก่ผู้ร้องเพียงผู้เดียวโดยตั้งผู้ร้องเป็นผู้จัดการมรดก และในพินัยกรรมได้ระบุตัวผู้คัดค้านมิให้รับมรดกไว้ด้วย ถือว่าเจ้ามรดกแสดงเจตนาชัดแจ้งตัดผู้คัดค้านมิให้รับมรดก ผู้คัดค้านจึงไม่ใช่ทายาทหรือผู้มีส่วนได้เสียในกองมรดกที่จะร้องขอเป็นผู้จัดการมรดกได้ แม้ผู้ร้องและผู้คัดค้านจะทำสัญญาประนีประนอมยอมความกันเพื่อให้ผู้คัดค้านได้รับทรัพย์มรดกของเจ้ามรดกบางส่วน และยอมให้ผู้คัดค้านเป็นผู้จัดการมรดกแทนผู้ร้องก็ตาม ก็หาใช่เป็นการสละมรดกหรือสละพินัยกรรมไม่ เพราะการสละมรดกเพียงบางส่วนหรือสละพินัยกรรมเพื่อไม่รับมรดกตามพินัยกรรมเพียงบางส่วนกระทำไม่ได้ เมื่อพินัยกรรมระบุตั้งให้ผู้ร้องเป็นผู้จัดการมรดกไว้โดยเฉพาะแล้ว ก็ไม่ชอบที่จะตั้งผู้คัดค้านเป็นผู้จัดการมรดกอันเป็นการฝ่าฝืนเจตนารมณ์ของเจ้ามรดก

การสละมรดกโดยมีค่าตอบแทน ถ้าการได้มาซึ่งสิทธิใด ๆ ภายหลังจากการสละมรดกแล้วแม้สิทธินั้นจะเกี่ยวข้องกับทรัพย์มรดกที่สละไปนั้น ก็ไม่ได้หมายถึงเป็นการสละมรดกบางส่วน

คำพิพากษาฎีกาที่ 597/2508 เมื่อในสัญญาประนีประนอมยอมความระหว่างจำเลยบุตรจำเลยและผู้ร้องจัดทรัพย์มีข้อตกลงว่า จำเลยยอมสละมรดกส่วนตนทั้งสิ้น เช่นนี้แม้จะมีข้อตกลงต่อไปว่าให้จำเลยมีสิทธิเก็บกินจนกว่าจะวายชนม์ และผู้ร้องจัดทรัพย์ยกที่ดินส่วนหนึ่งให้บุตรจำเลยก็ดีก็ไม่ถือว่าเป็นการสละมรดกโดยมีเงื่อนไขหรือเงื่อนไข แต่ถือว่าเป็นการได้สิทธิเพราะการสละมรดกโดยสัญญาประนีประนอมยอมความ การสละมรดกจึงสมบูรณ์ไม่ฝ่าฝืนมาตรา 1613

ศาสตราจารย์โชค จารุจินดา มีความเห็นว่า ทายาทบางคนไม่ยอมรับทรัพย์มรดกที่ตกทอดมายังตนเลย โดยไม่ทำการสละมรดกให้ถูกต้องตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 1612 การกระทำเช่นนี้ไม่มีผลเป็นการสละมรดก ต้องถือว่ามรดกตกทอดมายังตนโดยผลแห่งกฎหมายแล้ว (มาตรา 1599) สิทธิและหน้าที่ในฐานะเป็นทายาทผู้รับมรดกย่อมเกิดขึ้น เช่น เจ้าหนี้อาจฟ้องให้ชำระหนี้ (มาตรา 1738) และจะต้องรับผิดชอบ

ตามจำนวนทรัพย์สินมรดกที่ตกทอดได้แก่ตน (มาตรา 1601) ส่วนการที่แสดงเจตนาไม่ยอมรับทรัพย์สินมรดกเลย ใครจะเอาไปแบ่งปันกันอย่างไรก็ตามใจ ย่อมเป็นนิติกรรมเพื่อรับสิทธิของตนเองอย่างหนึ่ง และเป็นนิติกรรมที่ไม่มีแบบ ฉะนั้น ถ้าทายาทอื่นเอาทรัพย์สินมรดกส่วนนั้นไปแบ่งปันกันเสร็จสิ้นแล้วก็เรียกคืนไม่ได้

การสละมรดกโดยทำเป็นหนังสือมอบไว้แก่พนักงานเจ้าหน้าที่เป็นการแสดงเจตนาฝ่ายเดียวไม่ต้องกระทำต่อทายาทคนอื่น ๆ แต่การสละมรดกโดยการทำเป็นสัญญาประนีประนอมยอมความ หากสละมรดกต่อทายาทคนหนึ่งจะมีผลถึงทายาทคนอื่นด้วย เช่น นายคำเจ้ามรดกมีบุตร 3 คน คือ นายหนึ่ง นายสอง และนายสาม เมื่อนายคำตายมรดกต้องตกแก่นายหนึ่ง นายสอง และนายสามคนละส่วนเท่า ๆ กัน นายหนึ่งสละมรดกโดยทำเป็นสัญญาประนีประนอมยอมความกับนายสอง ดังนี้ การสละมรดกของนายหนึ่งมีผลแม้ไม่ได้ทำสัญญาประนีประนอมยอมความกับนายสามก็ตาม เพราะการสละมรดกโดยทำสัญญาประนี ประนอม ยอมความไม่จำเป็นต้องกระทำต่อทายาททุกคน

การสละมรดกจะกระทำเมื่อใดก็ได้ เพราะกฎหมายไม่ได้กำหนดว่าเมื่อเจ้ามรดกตายไปนานเท่าใด ห้ามการสละมรดก ฉะนั้น เมื่อเจ้ามรดกตาย มรดกตกแก่ทายาททันทีไม่ว่าจะเป็นทายาทโดยธรรมหรือผู้รับพินัยกรรม แล้วต่อมา ทายาทได้ทำการสละมรดก การสละมรดกเช่นนี้ย่อมมีผลเป็นสมบูรณ์ตามกฎหมายและการสละมรดกนั้นมีผลย้อนหลังไปถึงเวลาที่เจ้ามรดกตาย ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 1615 วรรคแรก บัญญัติว่า “การที่ทายาทสละมรดกนั้น มีผลย้อนหลังไปถึงเวลาที่เจ้ามรดกตาย” การที่มาตรา 1615 วรรคแรก บัญญัติเช่นนี้ เป็นการตัดปัญหาว่าเมื่อทรัพย์สินมรดกตกแก่ทายาททันที เมื่อทายาทสละมรดกแล้วมรดกจะไปไหนเมื่อกฎหมายบัญญัติว่าการสละมรดกมีผลย้อนหลังไปถึงเวลาที่เจ้ามรดกตายก็หมดปัญหาไป แต่กรณีดังกล่าวอาจมีปัญหาเกี่ยวกับอายุความเกิดขึ้นได้ เช่น ผู้สืบสันดานของทายาทผู้สละมรดกจะขอสืบมรดกต่อไปตามมาตรา 1615 หากทายาทอื่นไปยินยอม จะฟ้องขอแบ่งมรดกได้หรือไม่ ถ้าดูตามตัวบทมาตรา 1754 วรรคหนึ่งซึ่งบัญญัติว่า “ห้ามมิให้ฟ้องคดีมรดกเมื่อพ้นกำหนดหนึ่งปีนับแต่เจ้ามรดกตาย หรือนับแต่เมื่อทายาทโดยธรรมได้รู้หรือควรได้รู้ถึงความตายของเจ้ามรดก” เห็นว่าน่าจะฟ้องไม่ได้ เว้นแต่จะปรากฏว่าผู้สืบสันดานนั้นไม่รู้หรือไม่ควรรู้ถึงความตายของเจ้ามรดก

ผลของการสละมรดกเกี่ยวกับการเป็นทายาทและทรัพย์มรดก

ทายาทที่สละมรดกแล้ว ย่อมไม่มีฐานะเป็นทายาทผู้รับมรดกเช่นเดียวกับการถูกตัดมิให้รับมรดกเหมือนกัน ฉะนั้น ย่อมจะใช้สิทธิในฐานะที่เป็นทายาทไม่ได้ต่อไป เช่น จะยกอายุความมรดกตามมาตรา 1754, มาตรา 1755 ขึ้นต่อสู้ไม่ได้ เป็นต้น (เทียบฎีกาที่ 1248/2500) เจ้าหนี้กองมรดกก็น่าจะบังคับสิทธิเรียกร้องต่อทายาทที่สละมรดกแล้วนั้น ตามมาตรา 1737 ไม่ได้

ส่วนที่เกี่ยวกับทรัพย์มรดกที่ทายาทได้สละมรดกแล้วจะตกแก่ผู้ใดต้องแยกพิจารณาว่าผู้สละมรดกเป็นทายาทโดยธรรมหรือผู้รับพินัยกรรม ดังนี้

ทายาทโดยธรรมสละมรดก ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 1615 วรรคสองบัญญัติว่า “เมื่อทายาทโดยธรรมคนใดสละมรดก ผู้สืบสันดานของทายาทคนนั้นสืบมรดกได้ตามสิทธิของตน และชอบที่จะได้รับส่วนแบ่งเท่ากับส่วนแบ่งที่ผู้สละมรดกนั้นจะได้รับ แต่ผู้สืบสันดานนั้นต้องไม่ใช่ผู้ที่บิดามารดา ผู้ปกครอง หรือผู้อนุบาลแล้วแต่กรณีได้บอกสละมรดกโดยสมบูรณ์ในนามของผู้สืบสันดานนั้น” การสละมรดกเป็นการเฉพาะตัวของทายาทผู้นั้น ไม่มีผลกระทบต่อผู้สืบสันดานของทายาทผู้สละด้วย ฉะนั้น ผู้สืบสันดานของทายาทผู้สละย่อมเข้าสืบมรดกได้ตามสิทธิของตน และชอบที่จะได้รับส่วนแบ่งที่ผู้สละมรดกนั้นจะได้รับ แต่ผู้สืบสันดานนั้นต้องไม่ใช่ผู้ที่บิดามารดา ผู้ปกครองหรือผู้อนุบาลแล้วแต่กรณีได้บอกสละมรดกโดยสมบูรณ์ในนามของผู้สืบสันดานนั้น (มาตรา 1615)

จึงเห็นได้ว่า เมื่อทายาทโดยธรรมสละมรดก ผู้สืบสันดานของทายาทนั้นสืบมรดกต่อไปได้ วิธีการสืบมรดกในกรณีนี้มีกฎหมายบัญญัติไว้โดยเฉพาะในมาตรา 1615 วรรคสอง กล่าวคือ ให้ผู้สืบสันดานมีสิทธิโดยตนเองในการสืบมรดก และชอบที่จะได้รับส่วนแบ่งเท่ากับส่วนแบ่งที่ผู้สละจะได้รับ ฉะนั้น จึงเป็นเรื่องที่กฎหมายบัญญัติให้สิทธิแก่ผู้สืบสันดานไว้โดยเฉพาะตัว โดยกำหนดไว้ด้วยว่ามีสิทธิจะได้รับส่วนแบ่งเท่าใด การสืบมรดกเพราะเหตุทายาทโดยธรรมสละมรดก จึงไม่ใช่เป็นการรับมรดกแทนที่ตามมาตรา 1639 แต่เป็นการสืบมรดกโดยอาศัยสิทธิพิเศษตามมาตรา 1615

ในเรื่องการสละมรดกในฐานะทายาทโดยธรรม ผู้สืบสันดานของผู้สละสืบมรดก โดยได้รับส่วนแบ่งเท่ากับส่วนแบ่งที่ผู้สละมรดกนั้นจะได้รับ ไม่เหมือนกับเรื่องการรับมรดกแทนที่เพราะเรื่องการรับมรดกแทนที่มีเฉพาะในการที่บุคคลซึ่งจะเป็นทายาทตามมาตรา 1629(1)(3)(4) หรือ (6) ตายก่อนเจ้ามรดกตายหรือถูกกำจัดมิให้รับมรดกก่อนเจ้ามรดกตายไม่มีเรื่องการสละ ข้อแตกต่างในเรื่องการสืบมรดกของผู้สืบสันดานที่สืบมรดกของผู้สละและการรับมรดกแทนที่พิจารณาจากตัวอย่าง

นายคำมีภรรยาที่ชอบด้วยกฎหมายชื่อนางแดง นายคำมีปู่ชื่อนายเดช และปู่ จดทะเบียนรับ ค.ช.เอกเป็นบุตรบุญธรรม ต่อมา เมื่อนายคำตายมีมรดก 3 ล้านบาท ปู่ได้ ทำการสละมรดกของนายคำโดยชอบด้วยกฎหมาย มรดกของนายคำ 3 ล้านบาทแก่ผู้ใด

นายคำตายมีคู่สมรสและมีปู่ซึ่งเป็นทายาทโดยธรรมลำดับที่ 5 คู่สมรสได้สองใน สามส่วน ดังนั้น คู่สมรสได้ 2 ล้านบาท ปู่ได้ 1 ล้านบาทตามประมวลกฎหมายแพ่งและ พาณิชย์ มาตรา 1629(5) ประกอบมาตรา 1635(3) เมื่อปู่สละมรดก ในฐานะทายาทโดย ธรรม ปู่มีบุตรบุญธรรมชื่อ ค.ช. เอก ถือว่าเป็นผู้สืบสันดานของปู่ตามมาตรา 1627 ดังนั้น ค.ช.เอก เข้าสืบมรดกและชอบที่จะได้รับเท่ากับส่วนแบ่งที่ผู้สละคือปู่จะได้รับ ดังนั้น ค.ช.เอก ได้ 1 ล้านบาท

จากตัวอย่างนี้จะเห็นข้อแตกต่างกับการรับมรดกแทนที่ ประการที่หนึ่งการรับมรดกแทนที่ไม่มีในทายาทโดยธรรมลำดับที่ 5 มาตรา 1629(5) และประการที่สอง ผู้สืบสันดานในเรื่องการรับมรดกแทนที่ต้องเป็นผู้สืบสันดานโดยตรง แต่การสละมรดกที่ผู้สืบสันดานเข้าสืบได้นั้น ไม่จำเป็นว่าต้องเป็นผู้สืบสันดานโดยตรงหรือไม่โดยตรงเข้าสืบได้ทั้งสิ้น

ผู้สืบสันดานของผู้สละมรดกได้มรดกมาดังกล่าวไว้ในมาตรา 1615 ถ้าผู้สืบสันดานที่สืบมรดกเป็นผู้เยาว์ ทายาทโดยธรรมที่สละมรดกเป็นบิดามารดาก็จะใช้อำนาจปกครอง มาจัดการทรัพย์สินนั้นแทนผู้เยาว์ไม่ได้ต้องมีการตั้งผู้จัดการทรัพย์สินขึ้นมาจัดการแทนผู้เยาว์ตามกฎหมายครอบครัวตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 1616

ทนายทนายรับพันยกรรมสละมรดก ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 1617 บัญญัติว่า “ผู้รับพันยกรรมคนใดสละมรดก ผู้นั้นรวมตลอดทั้งผู้สืบสันดานไม่มีสิทธิจะรับมรดกที่ได้สละแล้วนั้น” การที่เจ้ามรดกตั้งใจที่ยกทรัพย์สินให้แก่ใครในฐานะผู้รับพันยกรรม เจ้ามรดกต้องพิจารณาแล้วถึงความเหมาะสมเฉพาะรายไป และการทำพันยกรรมยกให้ใครไม่เคยนึกถึงผู้สืบสันดานหรือคู่สมรสของผู้รับพันยกรรม ดังนั้นกฎหมายจึงบัญญัติตามเจตนารมณ์ว่าเมื่อผู้รับพันยกรรมสละมรดกผู้สืบสันดานของเขาไม่มีสิทธิที่จะรับมรดกที่ได้สละแล้วนั้น และการที่ทนายทนายรับพันยกรรมบอกสละมรดกตามพันยกรรมข้อกำหนดในพันยกรรมนั้นเสียไปตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 1698 ที่บัญญัติว่า “ข้อกำหนดพันยกรรมนั้น ย่อมตกไป.....(3) เมื่อผู้รับพันยกรรมบอกสละพันยกรรม.....” และมาตรา 1699 บัญญัติว่า “ถ้าพันยกรรม หรือข้อกำหนดในพันยกรรมเกี่ยวกับทรัพย์สินรายใดเป็นอันไร้ผลด้วยประการใด ๆ ทรัพย์สินรายนั้นตกทอดแก่ทายาทโดยธรรม หรือแก่แผ่นดินแล้วแต่กรณี” ดังนั้น เมื่อทนายทนายรับพันยกรรมบอกสละมรดก มรดกก็จะตกแก่ทายาทโดยธรรมของเจ้ามรดกหรือตกแก่แผ่นดินแล้วแต่กรณี

ถ้าผู้รับพันยกรรมบอกสละมรดกในฐานะทนายทนายรับพันยกรรมและมีฐานะทนายทนายโดยธรรมด้วย ทนายทนายผู้นั้นก็ยังมีสิทธิที่จะรับมรดกได้ในฐานะทนายทนายโดยธรรม

ตัวอย่าง นายคำมีบุตรชาย 3 คน คือ คนหนึ่ง นายสอง และนายสาม นายหนึ่งมีบุตรที่ชอบด้วยกฎหมายชื่อ ค.ช. เอก นายคำทำพันยกรรมยกทรัพย์มรดกให้นายหนึ่งแต่ผู้เดียว เมื่อนายคำตายมีมรดก 3 ล้านบาท นายหนึ่งสละมรดกในฐานะทนายทนายรับพันยกรรมเช่นนี้ เมื่อนายหนึ่งสละมรดกข้อกำหนดในพันยกรรมนั้นเสีย และ ค.ช. เอก จะเข้าสืบมรดกไม่ได้ เพราะนายหนึ่งสละมรดกในฐานะทนายทนายรับพันยกรรมตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 1617 เมื่อข้อกำหนดในพันยกรรมเสียเพราะการสละมรดก มรดกตกแก่ทายาทโดยธรรม ตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 1698 ประกอบมาตรา 1699 และมาตรา 1620 วรรคสอง ดังนั้นมรดกนายคำตกแก่นายหนึ่ง นายสอง นายสามคนละหนึ่งล้านบาทเท่า ๆ กัน ตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 1629(1) และมาตรา 1633 แต่ถ้านายหนึ่งสละมรดกในฐานะทนายทนายโดยธรรมต่อไป อีก ค.ช. เอก เข้าสืบมรดกในหนึ่งล้านบาทนี้ได้ตามมาตรา 1615 วรรคสอง

การรับมรดกแทนที่ของทายาทผู้สละมรดก

การที่ทายาทสละมรดกของบุคคลหนึ่งนั้นไม่ตัดสิทธิในการที่จะรับมรดก แทนที่บุคคลอีกคนหนึ่งในการสืบมรดกบุคคลอื่น ตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 1645 ซึ่งบัญญัติว่า “การที่บุคคลใดสละมรดกของบุคคลอีกคนหนึ่งนั้น ไม่ตัดสิทธิของผู้สละที่จะรับมรดกแทนที่บุคคลอีกคนหนึ่งนั้นในการสืบมรดกบุคคลอื่น” และมาตรา 1645 นี้ได้กล่าวไว้ในเรื่องการรับมรดกแทนที่แล้ว

ตัวอย่าง ในกรณีที่บิดาตายบุตรคนโตสละมรดกของบิดา ต่อมา ปู่ตาย มีมรดกมาก การที่บุตรคนโตสละมรดกของบิดาไม่ตัดสิทธิในการที่เขาจะรับมรดกแทนที่พ่อในการสืบมรดกของปู่

คำพิพากษาฎีกาที่ 5189/2539 ส. เป็นพี่น้องร่วมบิดามารดาเดียวกับ ก. ส. มีภริยาคือ โจทก์ที่ 1 และมีบุตร 3 คน คือ ร. โจทก์ที่ 2 และที่ 3 หลังจาก ส. ถึงแก่ความตายแล้ว ร. ทำหนังสือสละมรดกของ ส. ต่อมา ก. เสียชีวิต โจทก์ที่ 1 เป็นเพียงภริยาของ ส. มิใช่ผู้สืบสันดานของ ส. จึงไม่มีสิทธิรับมรดกแทนที่ ส. เพราะการรับมรดกแทนที่กันจะมีได้เฉพาะผู้สืบสันดานรับมรดกแทนที่บิดามารดาเท่านั้นตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 1639 และ 1642 ส่วน ร. แม้จะสละมรดกของ ส. แล้วแต่ก็ไม่ปรากฏว่า ร. สละสิทธิในการรับมรดกของ ก. อันเป็นการรับมรดกแทนที่ ส. แต่อย่างใด ร. โจทก์ที่ 2 และที่ 3 จึงมีสิทธิรับมรดกแทนที่ ส. ในการสืบมรดกของ ก. ตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 1645 คนละหนึ่งในสาม

การเพิกถอนการสละมรดกของเจ้าหนี้

ถ้าทายาทสละมรดก เพราะหนี้หนี้และการสละมรดกเช่นนี้ทำให้เจ้าหนี้เสียเปรียบ เจ้าหนี้มีสิทธิที่จะร้องขอให้เพิกถอนการสละมรดกได้ ตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 1614 ที่บัญญัติว่า “ถ้าทายาทสละมรดกด้วยวิธีใดโดยที่รู้หรือควรที่จะรู้ว่าการที่กระทำเช่นนั้นจะทำให้เจ้าหนี้ของตนเสียเปรียบ เจ้าหนี้มีสิทธิที่จะร้องขอให้เพิกถอนการสละมรดกนั้นเสียได้ แต่ความข้อนี้นี้มิให้ใช้บังคับ ถ้าปรากฏว่าในขณะที่สละมรดกนั้น

บุคคลซึ่งเป็นผู้ได้ลาภยกแต่การนั้นมิได้รู้เท่าถึงข้อความจริงอันเป็นทางให้เจ้าหนี้ต้องเสียเปรียบนั้นด้วย แต่หากกรณีเป็นการสละมรดกโดยเสน่หา เพียงแต่ทายาทผู้สละมรดกเป็นผู้รู้ฝ่ายเดียวเท่านั้นก็พอแล้ว ที่จะขอเพิกถอนได้

เมื่อได้เพิกถอนการสละมรดกแล้ว เจ้าหนี้จะร้องขอให้ศาลสั่งเพื่อให้ตนรับมรดกแทนที่ทายาทและในสิทธิของทายาทนั้นก็ได้อีก

ในกรณีเช่นนี้ เมื่อได้ชำระหนี้ของทายาทนั้นให้แก่เจ้าหนี้แล้ว ถ้าส่วนของทายาทนั้นยังมีเหลืออยู่อีก ก็ให้ให้แก่ผู้สืบสันดานของทายาทนั้น หรือทายาทอื่นของเจ้ามรดกแล้วแต่กรณี”

การที่เจ้าหนี้ขอเพิกถอนการสละมรดกของลูกหนี้คล้าย ๆ กับเรื่องเพิกถอนการฉ้อฉลตามมาตรา 237 การที่ทายาทสละมรดกนั้น ทายาทต้องรู้แล้วว่าทำให้เจ้าหนี้เสียเปรียบ แต่ถ้าการสละมรดกไม่ได้ทำให้เจ้าหนี้เสียเปรียบคือผู้สละมรดกยังมีทรัพย์สินอีกมากมายเพียงพอต่อการชำระหนี้ เจ้าหนี้จะขอเพิกถอนการสละมรดกไม่ได้

การสละมรดกโดยเสน่หาเพียงแต่ผู้สละรู้ว่าการสละมรดกนี้ทำให้เจ้าหนี้เสียเปรียบ ผู้ได้รับลาภยกแต่การสละมรดกไม่รู้ก็ไม่สำคัญ เจ้าหนี้ขอเพิกถอนการสละมรดกได้

การสละมรดกโดยมีค่าตอบแทน ต้องมีเงื่อนไขว่า ทายาทที่สละมรดกอยู่ว่าการสละมรดกนั้นทำให้เจ้าหนี้เสียเปรียบและบุคคลซึ่งเป็นผู้ได้ลาภยกถึงความจริงว่าการสละมรดกครั้งนี้ทำให้เจ้าหนี้เสียเปรียบ เจ้าหนี้จึงจะเพิกถอนการสละมรดกได้ แต่มีข้อน่าสังเกตว่า การสละมรดกในกรณีนี้ผู้ได้ลาภยกจากการสละมีสามคน มีเพียงคนเดียวรู้ว่าการสละมรดกนี้ทำให้เจ้าหนี้เสียเปรียบ แต่อีกสองคนไม่รู้ว่าการสละมรดกครั้งนี้ทำให้เจ้าหนี้เสียเปรียบ เจ้าหนี้จะเพิกถอนการสละมรดกได้หรือไม่

ศาสตราจารย์โชค จารุจินดา มีความเห็นว่าไม่ได้ ท่านเห็นว่าผู้ที่ได้ลาภยก แต่การนั้นต้องรู้ถึงความจริงทุกคนว่าการสละมรดก โดยมีค่าตอบแทนนี้ทำให้เจ้าหนี้เสียเปรียบเพราะเห็นว่าการที่คนหนึ่งรู้แต่อีกสองคนไม่รู้ ไม่น่าจะเป็นเหตุทำให้อีกสองคนที่

สุจริตต้องพลอยรับบาปเคราะห์ไปด้วย และอีกอย่างหนึ่งคือการสละมรดกจะสละบางส่วนไม่ได้ การเพิกถอนการสละมรดกจะเพิกถอนบางส่วนได้คงไม่ถูกต้อง

เมื่อเจ้าหนี้เพิกถอนการสละมรดกได้แล้ว เจ้าหนี้จะร้องขอต่อศาลสั่งให้ตนรับมรดกแทนที่ทายาทและในสิทธิของทายาทนั้นก็ได้ ตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 1614 วรรคสอง การรับมรดกแทนที่ทายาทและในสิทธิของทายาทนั้นไม่ใช่เป็นการรับมรดกแทนที่ตามมาตรา 1639 แต่เป็นการเข้าไปรับส่วนแบ่งมรดกแทนที่ทายาทผู้สละในนามของทายาทผู้สละนั่นเองมีลักษณะเป็นการใช้สิทธิเรียกร้องของทายาท และเมื่อเจ้าหนี้ได้รับชำระหนี้แล้ว ถ้าส่วนของทายาทผู้สละมรดกยังเหลือมาตรา 1614 วรรคท้ายบัญญัติว่าก็ให้ให้แก่ผู้สืบสันดานของทายาทนั้น หรือทายาทอื่นของเจ้ามรดกแล้วแต่กรณี หมายความว่า เมื่อเจ้าหนี้เอามาใช้หนี้หมดแล้ว ลูกหนี้ผู้สละจะเอาส่วนที่เหลือไม่ได้ เพราะ “การสละมรดกนั้นจะถอนเสียมิได้” ดังนั้น เมื่อส่วนของทายาทเหลือจากการชำระหนี้แล้ว ถ้าผู้สละมรดกเป็นทายาทโดยธรรมและมีผู้สืบสันดาน ผู้สืบสันดานก็สืบมรดกต่อไป ตามมาตรา 1615 วรรคสอง ถ้าไม่มีผู้สืบสันดานที่จะสืบมรดกได้ก็ต้องปันส่วนแบ่งของผู้สละมรดกนั้นแก่ทายาทอื่นของเจ้ามรดกต่อไป ตามมาตรา 1618 ถ้าผู้สละมรดกเป็นผู้รับพินัยกรรมตาม มาตรา 1617 ก็ต้องปันส่วนแบ่งของผู้สละมรดกนั้นแก่ทายาทอื่นของเจ้ามรดกตาม มาตรา 1618

